

України, безпосередніми завданнями якої є здійснення прокурорського нагляду за додержанням законодавства в галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, а також безпечного для здоров'я і життя громадян довкілля, запобігання негативному впливові господарської діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів і комплексів.

Розгляд питання щодо місця та ролі природоохоронних підрозділів прокуратури в структурі державних органів України дає змогу сформулювати їх безпосередні функції. До них слід відносити:

– здійснення прокурорського нагляду за додержанням законодавства в галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів;

– забезпечення екологічної безпеки, а також безпечного для здоров'я і життя громадян довкілля, запобігання негативному впливові господарської діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів і комплексів.

Слід зазначити, що вище вказані функції формулюються виходячи з основних завдань прокуратури України, з урахуванням специфіки правоохоронної діяльності в галузі охорони і використання навколишнього природного середовища.

Список літератури: 1. Наказ Генеральної прокуратури №3/2 від 28.10.02 «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів про охорону навколишнього середовища». 2. Скуратов Ю. И., Шинд В. И. Конституционные основы места прокуратуры в государственном механизме Российской Федерации // Конституционная законность и прокурорский надзор. М., 1994. 3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» // Відомості Верховної Ради України. 1991. №41. Ст. 546. 4. Закону України «Про прокуратуру» // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 53. Ст. 793. 5. Красноокій О. Ще раз про співвідношення державного контролю і прокурорського нагляду // Право України. 1998. № 3. 6. Наказ Генеральної прокуратури №6 від 15.04.04 «Про організацію наглядової діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод громадян та інтересів держави».

Надійшла до редколегії 28.04.05

О.А. Присяжнюк

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ВСЕСВІТНЬОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ»

Бурхливий розвиток комп'ютерних технологій у 70–90-і рр. ХХ ст. призвів до невідомого раніше в історії людства інформаційного обміну, появі абсолютно нового суспільного явища – віртуального простору¹, у якому

---

¹ Як відзначає І.М. Рассолов, віртуальний простір – це нове людське і технологічне середовище. Таке електронне середовище складає, з одного боку, спільність осіб усіх країн, усіх культур, усіх мов і усіх віків і професій, що пропонують і запитують інформацію, а з іншого боку – світову комп'ютерну мережу, що з'єднує їх завдяки інфраструктурам телекомунікацій. Вона дозволяє обробляти і передавати в

циркулює електронна інформація. Вона не має матеріальної форми, стабільності у часі та просторі. Вона циркулює здебільшого анонімно і неконтрольовано. Нові інформаційні технології впроваджуються тут миттєво. Вони можуть застосовуватися в різних цілях: законних або протизаконних.

Вплив «Інтернету» та інформаційних технологій на суспільне життя настільки значний, що вони сьогодні вже ставлять під питання існування національних кордонів, які вони ігнорують, та національного права, якому вони кидають виклик. Інформаційні потоки вже безперешкодно долають державні кордони, вільно циркулюють в інформаційному просторі, що значно розширився за рахунок еволюції обчислювальної й інформаційної техніки. Як відзначає І.М. Рассолов, прискоренню знищення залишків протекціоністських бар'єрів служать мільйони кілометрів волокнисто-оптичних кабелів, що зв'язують між собою комп'ютери, факсимільні апарати, телефони і локальні мережі по усьому світі. Ця телекомунікаційна система швидко розвивається і є основою процвітання глобального ринку [1, с.6].

Внаслідок цього, у багатьох державах світу люди стали замислюватися над проблемою можливості впливу права, як найбільш могутнього соціального регулятора, на Інтернет, оскільки інформаційні потоки поступово стають важелями управління суспільними процесами. Як відзначає І. Жилінкова, виникнувши як суто технічний засіб передачі інформації «Інтернет» перетворився в соціальне явище, що звертає на себе увагу фахівців різних наук, у тому числі і юриспруденції [2, с.124].

Невипадково у країнах, де інформаційні технології одержали найвищий рівень розвитку, термін «громадянське суспільство» став замінятися терміном «інформаційне суспільство»¹.

Перспективність розвитку «права віртуального простору» очевидна і не викликає сумнівів у юристів, законодавців і громадськості демократичних країн світу². У той же час погляди юристів і законодавців різних країн світу щодо необхідності правового регулювання суспільних відносин³, які

електронній формі пропонувану і запитувану інформацію. Синонімом віртуального простору виступає інфорсфера [1, с.3].

¹ У 1970-і рр. в Японії був розроблений план створення інформаційного суспільства. Під інформаційним суспільством розуміється народжене розвитком і конвергенцією інформаційних і комунікаційних технологій суспільство, у якому «головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання, отримане завдяки безперешкодному доступу до інформації й уміння працювати з нею, коли обмін інформацією не буде мати ні часових, ні просторових, ні політичних кордонів [3, с.96].

² І. Жилінкова констатує, що в сучасній юридичній науці усе більш актуальним стає питання про співвідношення понять «Інтернет» і «право», визначення точок їхнього зіткнення. На думку цього автора, насамперед необхідно визначити, що таке «Інтернет» у його юридичному розумінні [2, с.124].

³ У вітчизняній науці вже висловлена точка зору про те, що в зв'язку з розвитком глобальних телекомунікаційних мереж типу «Інтернет» виникає необхідність моніторингу в Україні кібернетичного простору з боку правоохоронних органів, зокрема виявлення фактів поширення матеріалів, що можуть бути предметом судового перслідування [4, с.90].

виникають у зв'язку з використанням всесвітньої комп'ютерної мережі «Інтернет», значно розходяться.

Деякі вчені (В.М. Наумов) вважають, що у зв'язку з інтенсивним розвитком сучасних суспільних відносин в інформаційній сфері, серед яких найбільш розповсюдженими є доступ до інформаційних ресурсів в мережі «Інтернет» (сайтів) і використання інформаційних послуг, у тому числі, електронної пошти, регулювання інтернет-відносин стає однією з найбільш актуальних задач сучасного законодавства і права [5, с.8].

Цю точку зору поділяє і А. Чучківська, яка відзначає, що в комп'ютерній мережі «Інтернет» активно йде електронний документообіг, який охоплює формування, обробку, відправлення й одержання, перевірку і використання електронних документів. Електронний документообіг є основою електронної комерції, яка, в свою чергу, є комплексним правовим поняттям, що спирається на такі категорії як електронний підпис, електронний обмін документами, електронні документи, електронні розрахунки [6, с.112].

На думку Е. Кеч, необхідність регулювання правом інтернет-відносин зв'язана з тим, що право обирає нові напрямки і відвідує нові території, з'являється усе більш на екранах, чим на папері. У своїй роботі «Право у цифровому світі» (Law in Digital World) Е. Кеч зазначає, що право входить у світ рухливих (мобільних) просторів і нових відносин, туди, де індивідуальні і колективні можливості сполучення (зв'язку) усе більше зростають; місце, де воно зіштовхується з новими визначеннями і з новими очікуваннями» [7, с.4].

Таким чином, при регулюванні суспільних відносин, пов'язаних з використанням мережі «Інтернет», суспільству і державі необхідно спиратися здебільшого на класичні юридичні парадигми: правові норми і зобов'язання, міжнародні і внутрішні джерела права, вже існуючі юридичні визначення та дефініції.

Інші автори висловлюються про те, що суспільні відносини, пов'язані з використанням глобальної комп'ютерної мережі «Інтернет» наразі не повинні бути урегульовані правом. Д. Пост вважає, що комп'ютерна мережа «Інтернет» не піддається централізованому регулюванню чи регламентації [8, с.2]. Це питання, яке необхідно вирішити у майбутньому. У протиположній позиції попередніх авторів, вони стверджують, що:

1) мережа «Інтернет» всесвітньо доступна, вона не має географічних кордонів. Це дозволяє користувачам змінювати юрисдикційну компетенцію і переміщатися під юрисдикцію більш сприятливих норм, тобто підкорятися найбільш вигідним правилам чи контролю. Як пояснює Д. Пост, «Інтернет дозволяє відносно легко переходити від однієї юрисдикційної компетенції однієї держави до іншої або «виходити з поля втручання одного певного регулятора, приводячи до безпрецедентних результатів, створюючи «вільний ринок» нормативних режимів [9, с.2]¹,

---

¹ І.М. Рассолов відзначає, що найбільш характерний атрибут Інтернету – це те, що географічні кордони тут не грають ніякої ролі. Віртуальний простір – це електронний інформаційний простір комунікацій, що перевершує кордони. Він не є лока-

2) деякі види діяльності в «Інтернеті» мають можливість уникати будь-якого контролю і можуть бути закодовані. Держава не завжди має право відслідковувати і перехоплювати комунікації;

3) зараз у науковій літературі відсутнє загальноприйнятне поняття «право віртуального простору»;

4) незрозуміло, яким буде вплив інтернет-права на свободу розповсюдження інформації і чи не стане воно інструментом для впровадження цензури;

5) наразі не розроблені механізми впровадження і реалізації національного права у віртуальному просторі, невідомий ступінь їхньої ефективності. Дискусійним є питання і про те, які установи можуть встановлювати правила в «Інтернеті» та здійснювати їхній захист;

6) неясно, яким чином, теоретично «інтернет-право» право повинно застосовуватися, оскільки існують труднощі у тому, щоб визначити і зафіксувати точний момент здійснення акту або певної події в цьому середовищі. Крім того, у глобальній комп'ютерній мережі можливості покарання правопорушників істотно обмежені необхідністю реальної ідентифікації правопорушника і вимогами матеріального здійснення правопорушення.

Серйозні труднощі, що стосуються застосування права до інтернет-відносин, пов'язані з процедурою врегулювання спорів у віртуальному просторі. Особливо це стосується питань юридичної компетенції суду, здійснення судових функцій, підсудності спорів, вибору закону, який повинен бути застосованим, та виконання рішень суду.

Не менш важливою проблемою, що ускладнює застосування права в цій сфері, є анонімність користувачів мережі «Інтернет». Користувач може здійснювати свою інформаційну діяльність з будь-якої точки (пункту) світу, відправляючи та отримуючи будь-яку інформацію. Джерело походження повідомлення може бути схованим чи закодованим. Споживач мережі може мати псевдонім чи електронну ідентифікацію особи, відмінну від його реальної ідентифікації. Як резонно зауважує з цього приводу І.М. Рассолов, ця властивість користувача мережі «Інтернет» дає йому можливість використовувати віртуальний простір для того, щоб створювати bastions і цілі території, які дозволяють уникати законної (легальної) відповідальності [1, с.15].

Вимагає окремого дослідження питання про те, як розвиваються, змінюються і припиняються правовідносини у віртуальному просторі. Швидкість електронних обмінів, постійне відновлення інформації й інтерес до інтерактивності обумовлюють об'єктивну зміну свідомості, що витісняє звичний стереотип про стабільність паперових документів.

льним, тобто «Інтернет не є просто багатотериторіальним, він має міжтериторіальний, загальний і глобальний характер.

Традиційно територіальні кордони обмежують визначені зони, де застосовуються системи різноманітних юридичних норм. Розвиток Інтернету робить загальнодоступними комунікації, ставлячи під питання застосування законів у рамках фізичних і географічних кордонів. Це дозволяє зробити висновок про те, що світовий і транснаціональний характер віртуального простору важко пристосовується до національних географічних кордонів, що впливають на компетенцію судів [1, с.14].

Усе сказане приводить до думки про те, що між «правом» і «Інтернетом» як соціальними явищами зараз тільки йде пошук точок дотику.

На наш погляд, саме специфічні характеристики віртуального простору визначають характер майбутнього права в цілому, а також права кіберпростору. Сучасне осмислення того, як можуть взаємодіяти і впливати один на одного «Інтернет» і «право», неминуче приводять до думки про те, що концепція права кіберпростору знаходиться тільки на початку свого формування. Право віртуального простору знаходиться тільки початкових етапах правоутворення.

Сьогодні це право можна охарактеризувати відомою юридичною метафорою – «нерозвинуте право», запропонованою С.С. Алексєєвим, стосовно до такого права, котре до сих пір не розкрило свої властивості як самостійний і «сильний» нормативний соціальний феномен, здатний відігравати свою особливу роль [10, с.71].

Сьогодні правове регулювання суспільних відносин, зв'язаних з використанням мережі «Інтернет», буде дуже необачним кроком. На наш погляд, правове регулювання інтернет-відносин можливе тільки тоді, коли будуть розроблені юридичною наукою і практикою понятійний апарат (дефініції) права кіберпростору, його принципи, вивчена доцільність використання дозвільних і заборонних способів для регулювання цих відносин.

Виправданим кроком, спрямованим на розвиток і зміцнення засад правової держави в Україні, забезпечення реалізації права кожної людини на свободу слова і доступ до інформації, є доповнення ст. 92 Конституції України тезою про те, що суспільні відносини, зв'язані з доступом громадян до «Інтернету» та користуванням ним, повинні регулюватися виключно законами.

Також у Конституції необхідно встановити заборону на створення державою юридичних, економічних перешкод для доступу людини у всесвітню комп'ютерну мережу «Інтернет».

На сучасному етапі розвитку права кіберпростору пріоритет повинен віддаватися саморегуляції, яку поступово можуть замінити правила, установлені державою в юридичних нормах.

Список літератури: 1. Рассолов И.М. Интернет-право: Учеб. пособие. М., 2004. 2. Жилинкова І. Правове регулювання інтернет-відносин //Право України. 2003. № 5. 3. Morel Ph. Pratique relation presse. Paris. 2001. 4. Без коровайний С. Правові проблеми боротьби з комп'ютерною злочинністю //Право України. 2000. № 5. 5. Наумов В.Б. Правовое регулирование распространения информации в сети Интернет: Автореф... дис. канд. юрид. наук: 12.00.14. Екатеринбург, 2003. 6. Чучківська А. Електронна комерція: деякі проблеми правового регулювання. //ПРАВО УКРАЇНИ. 2003. № 1. 7. Katsh M. Ethan. Law in Digital World. Oxford University Press. 1995. 8. Post David G. Anarchy, State, and Inetnet: An Essay on Law-Making in Cyberspace. 1995. J. Online. Part 3; 9. Johnson David R., Post David G. Law and Borders – The rise of Law in Cyberspace. //http://cli.org/X0025_LBFIN/html >. 1996. 10. Алексєєв С.С. Теория права. М., 1995.

Надійшла до редколегії 05.05.05